

DEMOKRATIK JAMIYATDA INSON HUQUQLARINING HUQUQIY KAFOLATLARI

Gavharoy Qavulova

Farg'ona davlat universiteti talabasi

ORCID: 0009-0009-1271-4979

e-mail: alfargoniy.uz@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20424514>

Annotatsiya

Mazkur maqolada demokratik jamiyatda inson huquqlarining huquqiy kafolatlari masalasi ijtimoiy-falsafiy va huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Inson huquqlarining mazmun-mohiyati, demokratik davlatdagi o'rni, konstitutsiyaviy himoya mexanizmlari hamda xalqaro huquqiy standartlarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, Yangi O'zbekistonda inson huquqlarini ta'minlash borasida amalga oshirilayotgan islohotlar, sud-huquq tizimidagi yangilanishlar va fuqarolik jamiyati institutlarining roli ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot davomida inson qadr-qimmatini ulug'lash, erkinlik va adolat tamoyillarining demokratik taraqqiyotdagi o'rni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, demokratik jamiyat, huquqiy kafolat, konstitutsiya, fuqarolik jamiyati, erkinlik, adolat, huquqiy davlat, sud-huquq tizimi, xalqaro huquq.

Kirish

Inson huquqlari demokratik jamiyatning eng muhim va ajralmas tamoyillaridan biri sanaladi. Demokratik davlatning rivojlanish darajasi, eng avvalo, unda inson sha'ni, qadr-qimmatini, huquq va erkinliklarining qay darajada ta'minlanganligi bilan belgilanadi. Chunki demokratiyaning asosiy maqsadi inson manfaatlarini himoya qilish, fuqarolarga erkin va munosib hayot kechirish uchun zarur sharoit yaratishdan iboratdir. Shu jihatdan inson huquqlari nafaqat huquqiy, balki siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy taraqqiyotning ham muhim mezoni hisoblanadi.

Bugungi globallashuv davrida inson huquqlarini himoya qilish masalasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro integratsiya jarayonlarining kuchayishi hamda ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi inson manfaatlarini himoya qilishning yangi mexanizmlarini ishlab chiqishni talab etmoqda. Ayniqsa, so'z erkinligi, shaxsiy daxlsizlik, ta'lim olish, mehnat qilish va ijtimoiy himoya kabi fundamental huquqlarni kafolatlash demokratik jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Shu sababli zamonaviy davlatlar inson huquqlarini himoya qilishni o'z siyosatining asosiy yo'nalishi sifatida e'tirof etib, qonun ustuvorligi va adolat tamoyillarini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratmoqda.

Demokratik jamiyatda inson shaxs sifatida oliy qadriyat deb e'tirof etiladi. Bunday jamiyatda davlat faoliyati inson manfaatlariga xizmat qiladi, qonun ustuvorligi ta'minlanadi va fuqarolarning huquq hamda erkinliklari kafolatlanadi. Ayniqsa, konstitutsiyaviy normalar, mustaqil sud tizimi, fuqarolik jamiyati institutlari va xalqaro huquqiy mexanizmlar inson huquqlarining muhim kafolatlari hisoblanadi.

Yangi O'zbekistonda inson manfaatlarini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. So'nggi yillarda mamlakatda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Konstitutsiyani takomillashtirish, sud-huquq tizimini liberallashtirish, ombudsman instituti vakolatlarini kengaytirish hamda xalqaro inson huquqlari standartlarini milliy qonunchilikka moslashtirish bo'yicha muhim qadamlar tashlandi. Bu jarayonlar inson qadr-qimmatini ulug'lash, fuqarolarning

huquqiy himoyasini kuchaytirish va demokratik tamoyillarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi demokratik jamiyatda inson huquqlarining huquqiy kafolatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning jamiyat taraqqiyoti va huquqiy davlat qurilishidagi o'rnini ochib berishdan iboratdir.

Inson huquqlari tushunchasi uzoq tarixiy taraqqiyot mahsuli bo'lib, uning shakllanishida Sharq va G'arb mutafakkirlarining qarashlari muhim ahamiyat kasb etgan. Qadimgi davrlardayoq adolat, tenglik va inson erkinligi g'oyalari ilgari surilgan bo'lsa, tabiiy huquq nazariyasi insonning ayrim huquqlari tug'ma va ajralmas ekanligini asoslab berdi. Ushbu nazariyaga ko'ra, inson huquqlari davlat tomonidan berilmaydi, balki insonning tabiiy mavjudligi bilan bog'liq holda mavjud bo'ladi. XVIII asrga kelib inson huquqlari konsepsiyasi yanada rivojlanib, Jan-Jak Russo, Jon Lokk va Sharl Monteske kabi mutafakkirlar shaxs erkinligi hamda hokimiyatni cheklash zaruratini ilmiy asosladilar. Ayniqsa, Jon Lokk yashash, erkinlik va mulk huquqini fundamental huquqlar sifatida talqin qilgan. 1948-yilda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi esa inson huquqlarini xalqaro miqyosda tan olgan muhim tarixiy hujjat bo'lib, unda barcha insonlarning erkin va teng huquqli bo'lib tug'ilishi e'tirof etildi. Keyinchalik ushbu tamoyillar xalqaro pakt va konvensiyalar orqali yanada rivojlantirildi.

Demokratik jamiyatning asosiy maqsadi inson manfaatlarini ta'minlashdan iboratdir. Chunki demokratiya faqat siyosiy tizim emas, balki inson erkinligi va huquqlarini himoya qilishga qaratilgan ijtimoiy qadriyatlar tizimi hamdir.

Demokratik davlatlarda fuqarolarning siyosiy faolligi, erkin fikrlashi hamda davlat boshqaruvida ishtirok etishi muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan inson huquqlari demokratiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi, chunki fuqarolarning huquq va erkinliklari ta'minlanmagan sharoitda demokratik tamoyillarning amalda ishlashi murakkablashadi. Xususan, so'z erkinligi demokratik jamiyatning asosiy belgilaridan biri bo'lib, fuqarolarning o'z fikrini erkin ifoda etishi, ommaviy axborot vositalarining mustaqil faoliyat yuritishi hamda jamiyatdagi muammolar ochiq muhokama qilinishi ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, siyosiy plyuralizm va fuqarolik jamiyati institutlari inson huquqlarining muhim huquqiy kafolatlari sifatida e'tirof etiladi. Nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda jamoatchilik nazorati davlat organlari faoliyatining shaffofligini ta'minlashga xizmat qiladi. Demokratik jamiyatda inson huquqlarining samarali ta'minlanishi esa bir qator asosiy omillarga bog'liq bo'lib, ular qatoriga qonun ustuvorligi, mustaqil sud tizimi, fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanganligi, siyosiy erkinliklarning mavjudligi hamda xalqaro huquq normalariga rioya qilinishi kiradi. Ushbu omillar jamiyatda adolat, barqarorlik va huquqiy tartibotni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Huquqiy kafolatlar esa inson huquqlarini amalda ta'minlash va himoya qilishga xizmat qiluvchi yuridik mexanizmlar tizimini tashkil etadi. Demokratik davlatlarda bunday kafolatlar konstitutsiya va qonunlar asosida mustahkamlanadi. Konstitutsiya inson huquqlarining asosiy huquqiy manbai sifatida fuqarolarning asosiy huquq va erkinliklarini belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida ham inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan. Konstitutsiyaviy kafolatlar esa yashash huquqi, shaxsiy daxlsizlik, vijdon erkinligi, ta'lim olish huquqi, mehnat qilish huquqi hamda sud orqali himoyalani huquqi kabi fundamental huquqlarni o'z ichiga oladi. Mazkur normalar davlat organlari faoliyati uchun asosiy huquqiy mezon bo'lib xizmat qiladi va inson huquqlarini ta'minlashning eng muhim kafolatlaridan biri hisoblanadi.

Demokratik jamiyatda inson huquqlari oliy qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Inson huquqlarining huquqiy kafolatlari esa adolatli va barqaror jamiyatning muhim asosini tashkil qiladi. Konstitutsiyaviy normalar, mustaqil sud tizimi, xalqaro huquqiy mexanizmlar va fuqarolik jamiyati institutlari inson huquqlarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida inson huquqlarini himoya qilish yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli demokratik davlatlar inson manfaatlarini ta'minlash, huquqiy madaniyatni yuksaltirish va qonun ustuvorligini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratmoqda.

Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar ham inson qadr-qimmatini ulug'lash va demokratik tamoyillarni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Inson huquqlarining samarali himoyasi esa jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorlik va adolatning muhim kafolati bo'lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.
3. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. Jon Lokk. *Davlat boshqaruvi haqida ikki traktat*.
5. Russo J.J. *Ijtimoiy shartnoma*.
6. Monteske Sh. *Qonunlar ruhi haqida*.
7. Saidov A.X. Inson huquqlari nazariyasi. – Toshkent, 2020.
8. Odilqoriyev X.T. Konstitutsiyaviy huquq. – Toshkent, 2019.
9. United Nations Human Rights Report. – New York, 2022.
10. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent, 2008.